

RICHTER GEDEON RT.

K • É R D E K E S S É G E K • K I K A P C S O L Ó D Á S • H Í R E K • É

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

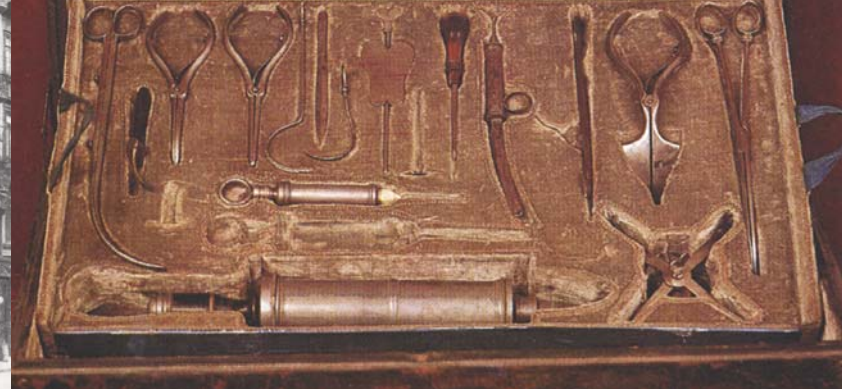

TOLDY FERENC - EGY RENDHAGYÓ ÉLETÚT

200 éve Budán született Schedel Ferenc, aki nevét már végzett orvosként változtatta Toldy Ferencre. Eredetileg orvos volt, mégis a magyar irodalomtörténet atyjaként emlegetik. Orvosi tanulmányai mellett szenvedélyesen érdekelte kora irodalma, így levelezett Kazinczy Ferencsel, ismerte Kisfaludy Károlyt, barátság fűzte Virág Benedekhez és Bajza Józsefhez. Megtisztelő volt számára, hogy bemutatták Széchenyi Istvánnak. 1829-ben orvosdoktorrá avatták, majd később elnyerte a sebész-, szülész- és szemésmesteri címeket is. Tanulmányútja során járt Berlinben, Göttingenben, Bonnban, Londonban, Párizsban, Genfben, Milánóban. Ezekben a városokban személyes ismeretséget kötött kora kiváló orvostudósaival. Hazatérése után kolerabiztos lett. Ezt követően orvosi gyakorlatból tartotta fenn magát. 1831-ben indította el Bugát Pállal az Orvosi Tár című

magyar nyelvű havi szakfolyóiratot, melyben eredeti közlések, kórtörténetek, külföldi lapszemlék, könyvkritikák és a hazai közélet hírei kaptak helyet. (Toldy Ferenc helyét ebben az együttműködésben később Flór Ferenc vette át.) Toldy Ferenc és Bugát Pál közösen adták ki 1833-ban a Magyar-deák és a Deák-magyar Orvosi Szókönyvet. Számos általuk alkotott új szó ma is használatos az orvosi szakmai nyelvzetben. 1834-ben a makrobiotika és a dietetika tanára lett, később nyomtatásban kiadta előadásait Dietetica elemei címmel, mely a kor legolvasottabb orvosi munkája lett népszerűsítő hatásánál fogva. Részt vett az orvosi közélet alakításában is. Ő volt a Budapesti Királyi Orvosegyesület egyik alapítója. Ebben az időben már elsősorban irodalommal és irodalomtörténettel foglalkozott. 1830-ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává válasz-

tották, 1835-ben pedig már annak titkára lett. 26 éven keresztül viselte ezt a tisztséget. 1844-ben kinevezték az Egyetemi Könyvtár igazgatójának, ekkor felhagyott orvosi hivatásával. 1850-ben a bölcséleti karon az esztétika és az egyetemes irodalomtörténet magántanára lett. 1861-ben kinevezték a magyar nyelv- és irodalom rendes professzorának. 1865-től sokat tett az önálló magyar orvosi könyvkiadás megteremtéséért. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a hazai orvosi szaksajtó elindításában, az orvosi nyelvújításban és a hazai orvosi-egészségügyi népszerűsítő irodalom kialakításában. Bár 1851-től már nem jelentetett meg orvosi munkát és nem is praktizált, de a Budapesti Királyi Orvosegyesület üléseit rendszeresen látogatta. Toldy Ferenc 1875-ben, 130 éve, munka közben halt meg.

LUMNICZER SÁNDOR (1821-1892)

Lumniczer Sándor 1821. március 29-én született a Sopron vármegyei Kapuvárott. Nagypja Lumniczer István, a híres botanikus, pozsonyi főorvos, anyai nagybátyja pedig Schoepf-Merei Ágost a magyar gyermekorvoslás megalapítója voltak.

1844-ben a pesti egyetemen avatták orvos- és sebész doktornak. *Orvos-sebészj értekezés a képlő sebészetről* című doktori disszertációja messze túlszárnyalta a szigorlók színvonalát és a magyar plasztikai sebészet első tanulmányának tekinthető.

Balassa János mellett „tiszteletbeli segéd”-ként dolgozott 1843-45 között, majd Balassa legkitűnőbb minősítésével Franz Schuh bécsi sebész professzor klinikájára ment, ahol 1845-től 1847-ig műtős növendék volt. A bécsi tartózkodása alatt a szintén ott tanuló híres kortársai közül Semmelweis Ignáccal és Markusovszky Lajossal egy életre szóló barátságot kötött. Ezt követően hosszabb külföldi tanulmányutat tett Berlin, Párizs, London, Zürich legmodernebb sebészeti intézeteiben.

1848 elején a pesti egyetemen a tábori sebészetet adta elő, majd 1848 augusztusában belépett a magyar honvédseregbe, ahol zászlóalj orvos lett. Részt vett Görgey Artúr seregében a téli és tavaszi hadjárat szinte valamennyi csatájában. Gör-

gey 1849 februárjában törzsorvosának nevezte ki, majd rövidesen igazgató törzsorvossá léptette elő. Lumniczer 1849 júniusától már a hadügyminisztérium egészségügyi osztályának főnöke és a központi kórházak vezető sebésze volt. A szabadságharc utolsó napjaiban végig követte a menekülő kormányt. Szegeden a kolerajárvány őt sem kímélte, de betegen is folytatta útját Aradra, majd Világosra.

A fegyverletétel után Aradon internálták, majd büntetésből az osztrák hadsereghez betegápolónak sorozták be, ahonnan 1850-ben visszatérhetett Pestre.

Lelkes tagjává vált a Balassa köré csoportosuló orvos társaságnak, mely célul tűzte ki a haladást az orvosi élet minden területén. Nevében ez időtől kezdve a németes tz-t cz-re változtatta és a továbbiakban a Lumniczer nevet használta.

1861-ben a Szt. Rókus kórház II. számú sebészeti osztályának vezetésével bízták meg. 1872-ben nyilvános rendkívüli tanár lett. 1878-tól a Szt. Rókus kórház I. számú sebészeti osztályát kapta meg, majd 1880-ban a budapesti egyetemen az újonnan létesített II. számú sebészeti klinika nyilvános rendes tanárává és egyben igazgatójává nevezték ki. Lumniczer számára ezzel

a betegek gyógyítása mellett megnyílt az oktatás lehetősége is. Tanszékét a tudomány műhelyének tekintette. Haladó sebész lévén munkássága felölelte a korabeli sebészet csaknem minden ágát, melyet több, mint 60 dolgozata is jelez. Kiváló előadásait különleges rajzkészségével tette szemléletesebbé. A betegbemutatásra, a gondos betegvizsgálatra mindig nagy súlyt fektetett. Klinikáján vezette be Magyarországon először a Lister-féle antiszeptikus sebkezelést. Igen ötletes volt a műszerek konstruálásában is. A róla elnevezett érfogót a sebészek még ma is használják.

1868-ban a Közegészségügyi tanács tagjává, később alelnökévé, 1881-től pedig elnökévé választották. Részt vett a közegészségügyi törvényjavaslat kidolgozásában.

Élénk tevékenységet fejtett ki a pesti Orvosegyesületben is, melynek 1862-től főtitkára, majd alelnöke, végül 1881-től 1887-ig elnöke volt.

Sok elismerésben is részesült. 1874-ben a Német Sebész Társaságnak első magyar tagja lett. 1884-ben miniszteri tanácsossá, 1885-ben a főrendiház tagjává nevezték ki. 1889-ben a Bécsi Orvosegyesület levelező tagjává választották.

1892. január 30-án hunyt el Budapesten.

BUGÁT PÁL (1793 - 1865)

Bugát Pál 1793. április 12-én született Gyöngyösön, szegény családban. A pesti egyetem orvosi karán tanult, 1818-ban doktorrá avatták. Szegény származása miatt sok sérelem érte, mert szívesebben fordultak a kevésbé tehetséges ám módosabb családokból származó orvosokhoz. Pályáját Pesten kezdte, majd Bélabányán és Selmebányán dolgozott. 1824-ben ismét Pestre került: az Orvosi Egyetemen magyar nyelven adott elő.

Hamarosan bekapcsolódott annak a csoportnak a munkájába, mely a természettudományos nyelv megreformálását tűzte ki célul. Bugát a szívéen viselte a magyar nyelv fejlesztésének az ügyét, ezért hozzálatott az új szavak képzéséhez. Néhány év alatt 8000 szót teremtett; 1843-ban pedig már negyvenezer szó volt együtt! Annyi műszót faragott,

mint „amennyi egy kis orvosi Shakespeare-nek is elég volna”, tartották róla.

Úgy gondolta, az általa megreformált nyelvet csak akkor válik általánosan ismertté, ha azt megfelelő módon terjesztik. Ezért Toldy Ferencsel 1831-ben megindították az Orvosi Tár című folyóiratot, melynek első két évfolyamában látott napvilágot az Orvosi Szókönyv. 1841-ben létrejött a Magyar Királyi Természettudományi Társulat (MKTT) a tudomány népszerűsítése céljából, melynek elnöki tisztét Bugát látta el.

1848-ban aktívan részt vett a forradalomban, rövid ideig főorvosként tevékenykedett. A világosi gyverletétel után minden állásától megfosztották.

1861-ben a MKTT ismét elnökévé választotta, de a társaságnak sok olyan új tagja volt, akik

nem követték annyira lelkesen Bugát nyelvújítási szándékait.

Élete utolsó éveiben visszavonultan élt, és 1865. július 9-én halt meg.

A Bugát alkotta 40000 szóból a többség feledésbe merült, de számos szó ma is általánosan használt. Nem is gondolnánk, hogy a mindennapi életben használatos csavar, elnök, fagyalt, földgömb, uszoda szavaink tőle származnak. A kémiában ma is használjuk a képlet, kísérlet kifejezéseket. Az orvosi nyelvből is kiragadunk néhányat, melyet rendszeresen alkalmazunk az általa képzett szavakból: gyógyszerház, ízület, izadmány, sebészet, sejt, sipoly.

PÁPAI PÁRIZ FERENC, AZ „ERDÉLYI HIPPOKRATESZ”

Pápai Páriz Ferenc 1649. május 10-én született, Apafi fejedelem udvari lelkészének fiaként. Iskoláit Erdélyben, majd Lipszében, Marburgban, Heidelbergben és Bázelen végezte el. Pápai Páriz Ferenc a korabeli orvostudomány legkorszerűbb ismereteit sajátította el, ezen kívül a bibliai szent nyelvekben is jártos volt. A frissen avatott orvosdoktor a bázeli egyetem tanácsának tagjává választják, a professzori katedra ígéretével kecsegtetik, de 1675-ben hazatért és a fejedelem orvosa lett. A Nagyenyed Kollégium filozófia, fizikai és klasszika filológia tanszékét hazatérte után elfogadta. Orvos létére latinszótárt írt, Szenci Molnár Albert 100 évvel azelőtt megjelent szótára helyére újat adott diákjai kezébe. Latin szótárának megírásához nem Szenci Molnár Albert dikcionáriumát tekintette alapnak, hanem Dentzler Jakab János zürichi professzornak Bázelen kiadott „Clavis linguae latinae” c. latin-német és német-latin szótárát. Pápai Páriz Ferenc szótára több kiadásban 150 évig szolgálta a latin nyelv használatát. Nagyenyeden az orvosi fakultás megalapítását is feladatául kapta, tantervébe az alapvető orvosi ismeretek oktatása került. 1680-ban megjelent Pax Corporis könyve, „a test békéje”, az első magyarnyelvű nyomtatott orvosi könyv. Ebben a természettudományos gondolkodás ötvöződik a nép felvilágosításával. A tudós szerző az akkori Európa legkorszerűbb orvosi ismereteit: Paracelsus és van Helmont iatrokémiai tanításait kívánta könyve segítségével meghonosítani. A Pax Corporis nemcsak az égető orvoshiányt volt hivatva pótolni, de a tanulatlan vándorsebészeknek, kuruzslóknak, javasasszonyoknak kiszolgáltatott lakosságot is közérthető nyelven, alapvető orvosi ismeretekkel kívánta ellátni.

Apafi fejedelemsége idején Erdély hanyatlott, sőt a fejedelem halála után Erdély önállósága is megszűnt (1695), hazai orvostudományunknak e csíráját pedig a Nagyenyedet feldúló és a kollégiumot is felégető császári seregek semmisítették meg. Pápai Páriz Ferenc, a nemzetközi hírnévként örvendő erdélyi orvos a nyugati protestáns országokkal: Svájjal, Poroszországgal, Hollandiával és Angliával ápolt szoros kapcsolatot, amelynek köszönhető, hogy a császári hadak által felégetett és lerombolt Nagyenyed Kollégium újból életre kelt, és Pápai Páriz Ferenc tanítványai svájci és németországi ösztöndíjakhoz jutottak. A Kollégiumot 1711-ben, a Szatmári Békét követően építették újjá. Nagyenyeden, a kollégium tanáráként 1716. szeptember 10-én hunyt el.

Nagyenyeden, a kollégium tanáráként 1716. szeptember 10-én hunyt el.

BATTHYÁNY-STRATTMANN LÁSZLÓ „A SZEGÉNYEK ORVOSA”

Batthyány-Strattmann László 1870. október 28-án, Dunakilitiben született. 12 éves volt, amikor meghalt az édesanyja, ettől kezdve gyakran mondta: orvos leszek, és ingyen gyógyítom majd a szegény betegeket.

Apja kívánságára beiratkozott a bécsi egyetem mezőgazdasági szakára. Végre 1896-ban teljesült hő vágya, beiratkozhatott a bécsi orvostudományi egyetemre, ahol 1900-ban orvosi diplomát szerzett. Még egyetemi évei alatt 1898-ban házasságot kötött Coreth Mária Terézia grófnővel. Házasságukból 13 gyermek született. Köpcsényben 25 ágyas magán kórházat alapított, ahol kezdetben általános orvosként dolgozott, később sebész, 1906-ban pedig szemészorvosi képesítést szerzett. Kiváló orvosi szaktudásának és kedves, közvetlen magatartásának a híre mindenfelé elterjedt. Olyan sok beteg keresett nála gyógyulást, hogy a Magyar Államvasutak külön ún. „kórházvonatot” állított be számukra. Az első világháború idején Köpcsény hadbavonult körorvosa helyett – sok-sok kórházi munkája mellett – önként vállalta Köpcsény és környéke orvosi ellátását is. Batthyány doktor soha nem méltatlankodott, ha éjnek idején a legmélyebb álmából verték fel, nem húzódozott hóban, sárban kocsiba ülni, hogy elmenjen egy szülő anyához. A legegyszerűbb beteget is úgy vizsgálta és úgy kezelte, mintha főherceget kezel volna. Magánkórházát hadikórházzá alakította át, majd amikor látta, hogy egyre több

sebesült katonára érkezik, kórházát emeletráépítéssel 120 ágyasra bővítette, hogy minden sebesültet be tudjon fogadni és gyógykezelésben részesítsen. De gondja volt a faluból bevonult katonák családjaira is. A mai bölcsődékhez és óvodákhoz hasonló közös gyermekmegőrzőt létesített, hogy az egyedül maradt asszonyok férjeik helyett dolgozni tudjanak a mezőn és a ház körül abban a tudatban, hogy eközben kis gyermekeik élvezik a doktor úr feleségének a gondoskodását.

1915-ben meghalt nagybátyja, Batthyány-Strattmann Ödön. László örökölte a vagyonát és körmendí kastélyát, egyúttal megkapta a hercegi címet és a Strattmann nevet. A trianoni békeszerződés után mivel Köpcsény Ausztriához került, Batthyány-Strattmann László Magyarországra, Körmendre költözött. Itt az ajándékba kapott kastély egyik szárnyában ismét egy kórházat rendezett be elsősorban szembetegek számára. Ekkor már bel- és külföldön egyaránt az egyik legkiválóbb szemorvosnak tartották. Azt is tudták róla, hogy ő a szegények orvosa akar lenni. Jöttek is hozzá nemcsak Körmendről, hanem messze vidékről a legszegényebb néposztályokhoz tartozó emberek. Ő ingyen gyógyította őket. A kórházi kezelésért és ápolásért csupán azt kérte: imádkozzanak el érte egy Miatyánkot. Természetes volt nála az is, hogy receptjeit ingyen válthatták be az optikusnál. Ennek ellenértékét minden hónapban egy összegben egyenlítették ki a Gazdasági Hivatala. A rászoruló betegeit nemegyszer komoly anyagi támogatásban is részesítette. Testi egészségük mellett törődött betegei lelki egészségével is. Betegei mellett a szegényekkel való együttérzése is sokféle módon megmutatkozott. Fennmaradt a köpcsényi és a körmendí szegények névsorát tartalmazó füzet. Rászorultságuk mértéke szerint pénzzel, ruhával, gabonával, fával rendszeresen támogatta őket. Ők is havonta megkapták járandóságukat, miként al-

kalmazottai a fizetésüket. Saját birtokából 200 ingyenes házhelyet osztott ki, biztosította a hozzájuk vezető közutakat is. Nem volt olyan emberbaráti intézmény, amelynek a működéséhez hozzá ne járult volna. Egyik legnagyobb adományozója volt az ún. szanatóriumi mozgalomnak, amely célul tűzte ki, hogy minél több TBC szanatórium létesüljön az országban. Ezen felül igyekezett példát mutatni a szegényebb néposztályok sorsának javítására. Gyermekeit is a szegények szeretetére tanította, és szerényen, minden hivalkodás nélkül nevelte. Gyermekei visszaemlékezéseikben elmondták: nem is tudták, hogy gazdagok voltak. Megvolt mindenük, amire szükségük volt, de a fényűzést és a pazarlást nem ismerték.

Betegei és szegényei már életében szentnek tartották őt. Batthyány 1923-ban ünnepelte ezüstlakodalját, házasságának 25. évfordulóját. Ebből az alkalomból a pápa a beteggyógyítás terén végzett kiváló munkájáért egy érdemrenddel és dicséző oklevéllel tüntette ki őt. 14 hónapig tartó súlyos, de türelemmel viselt szenvedés után 1931. január 22-én, Bécsben halt meg. Piffel bíboros, a Bécsi Főegyházmegye érseke végezte a beszterléci beszterlési adódi alkalom arra, hogy egy szentet temethessen. Ezután a holttestét Körmendre szállították, ahol a kastély kápolnájában ravatalozták fel. Gyógyult betegei és szegényei három napon át végeláthatatlan sorokban vonultak el koporsója előtt, és hangosan zokogva megvallották: a herceg úr szent volt. Holttestét Németújváron (ma Güssing) a családi sírboltban helyezték nyugalomra. Halála után egyre nőtt az iránta való tisztelet, és sokan imádkoztak az ő közbenjárásáért. Boldoggá avatási eljárását – a hívek sokaságának óháját teljesítve – 1944. augusztus 30-án a bécsi érsek és egyidejűleg a szombathelyi püspök indították el. Boldoggá avatására a közelmúltban, Rómában, 2003. március 23-án került sor.

JENDRASSIK JENŐ

A Jendrassik név ugyanolyan jól cseng a magyar orvosi múltat ismerők fülében, mint például a Lenhossék vagy a Korányi család neve.

Jendrassik Jenő 1824. november 18-án Kapnikbányán született. 1845-től 1847-ig a pesti egyetemen bölcsészeti és jogi tanulmányokba kezdett, majd 1847-től 1853-ig a bécsi orvosi karon tanult és kapott oklevelet, valamint ott sebészdoktor és szülészemester is lett. Két évig dolgozott a bécsi közkórház sebészeti osztályán. Kiseb kitérők után 1857-ben Kolozsváron az elméleti orvostan tanára lett, emellett általános kórtant, élettant és gyógyszertert is oktatott. 1860-ban kinevezték a pesti egyetem orvoskarán az élettan tanárává. Jendrassik Jenő – aki külföldön töltött évei alatt, mint írta: „saját honom nyelvében elidegenültem” – a magyar

nyelvű előadás híve volt, ezért szívós munkával tökéletesítette anyanyelvi tudását és hamarosan híressé vált szép magyarságú előadásairól. Tagja lett a haladó szellemű tanárok – Balassa János, Markusovszky Lajos, Korányi Frigyes, Lumniczger Sándor – baráti társaságának.

Jendrassik Jenő legfőbb kutatási területe az izmok élettana volt. Több könyve jelent meg ebben a témakörben, például az „Értekezés a myo-mechanika köréből” melyet Budapesten, 1882-ben adtak ki. Az izomelektromosság számos jelenségét ő írta le, a téma nemzetközileg elismert kutatója volt. Több élettani regisztrálókészüléket is szerkesztett. A szemmozgások mérésére vonatkozó tanulmányai is igen jelentősek: ezt példázza a „Két új szemmérészeti mód” c. írása, mely Pesten, 1867-ben jelent meg.

1867-69 között az orvosi kar dékánja lett, 1884-85-ben az egyetem rektoraként tevékenykedett. 1875-ben az ő tervei alapján, és irányításával épült fel az egyetem élettani intézete – ami jelenleg is ekként funkcionál. A maga idejében Európa legkorszerűbb intézményei közé tartozott. Nagy szerepe volt az Országos Közegészségügyi Tanács megszervezésében is, mely tagjává választotta. Oktatói és elméleti-tudományos munkássága elismeréseként 1863-ban a Tudományos Akadémia levelező, majd 1880-ban rendes tagjává választották.

1891. március 3-án, Budapesten hunyt el. Hátahagyott iratait szintén orvos fia, Jendrassik Ernő, egyetemi tanár rendezte sajtó alá.

RÁC SÁMUEL A MAGYAR NYELVŰ ORVOSI OKTATÁS MEGALAPÍTÓJA

Rác Sámuel 1744. március 30-án, Pesten született. Fiatal koráról mindössze annyi ismeretes, hogy a jezsuiták nevelték. Egyetemi éveit Bécsben töltötte, 1773-ban nyert orvosdoktori oklevelet. Nagybányán királyi kamarai és városi főorvosi hivatalt viselt 1777-ig. Ekkor a Budára – a királyi palotába – áthelyezett orvosegyetemen rendkívüli tanárnak nevezték ki, ahol november 1-jétől oktatott. Az egyetemen 1780-1792 között bonctant, 1792-től 1807-ig élettant tanított. 1780 és 1797 között négy alkalommal volt egy-egy tanévben az egyetem dékánja, 1793-ban pedig rektorra választották.

Rác Sámuel a magyar nyelvű orvosi oktatás megalapítója. Latin helyett magyarul tartotta előadásait, írásait is főként magyar nyelven adta ki. A tanítás mellett gyógyított és harcot hirdetett a kuruzslók ellen: „A borbélyokat a belső nyavalyáknak orvoslására” oktatta, „Ilyen tanítások ennek előtte Magyarországon sohasem voltak”. „Borbélyi tanítások” című könyvében (1794) olvashatunk a „helyszíni lélegeztetésről”, mint gyógyeljárásról, sőt az eszközös légútbiztosítás

egyik formáját, a tracheotomiát is említi a vízbefulladtak újraélesztésének leírásakor. A könyvben a bonctan, élettan, gyógyszerstan, kórtan, sebészet, szülészet, törvényszéki és rendőrségi orvostan is megtalálható az ide tartozó királyi törvényes rendeletekkel együtt. *„Tapasztalt dolog, hogy a’ Mezei Nép többire csak Borbélyokra bízattatik. Doktorok mindenütt nem lehetnek. Azis nyilván való dolog, hogy a’ Borbély belső nyavalyához semmit sem tud, és még-is minden-féle betegséget orvosol. A’ tudatlan ember-is bátrabban folyamodik Borbélyhoz, mint-sem Doktorhoz; mert fél a’ Doktornak adandó fizetéstől. Ebben az állapotban egyebet segíteni nem lehet, hanem csak azt, hogy a’ Borbélyok ... annyi orvosi tudományra taníttassanak, a’ mennyivel a’ köznépek a’ leg-gyakrabban és legközönségesebb történetekben használhatnak... Próbált orvosi régulákat szedtem össze, mellyekkel ugyan a’ Borbély annyira nem mehet, mint a’ Doktor, de még is, ha elég okos, szerentsésen orvosolbat.”*

Rác Sámuel a szerzője az első magyar nyelvű orvosi tankönyvnek is. Állítása szerint “az édes anyai nyelvünk a gyógytan tanítására teljesen alkalmas”. 1776-ban „Orvosi oktatás” cím-

mel adta ki könyvét, melyben a „leggyakoribb és legközönségesebb belső nyavalyáknak jeleiről és orvosságairól” ír. Újabb könyve Orvosi Praxis címmel Budán, az Egyetemi nyomda kiadásában jelent meg 1801-ben. A híres bölcséleti és orvosdoktor 1807. február 24-én Pesten halt meg.

A XVIII. században a magyar nyelvű írások és előadások valóságos csodának számítottak, ezzel az akkori egész tudományos világot annyira felvillanyozta, hogy sokan elragadtatással írtak hozzá „magasztaló örvendezéseket”. Így például Csokonai Vitéz Mihály ódával ünnepelte a híres Rác Sámuel urat:

*„Uram! örvendez a magyar
Hazra, hogy a mostani
Eskuláp fiait hallja
Magyar hangon szólani;
Hogy görög-módi rubáit
Hippokrates letette
S magyar köntösré váltotta
S már azt is megszerette.”*

ZSÁMBOKI JÁNOS (1531-1584)

Tudós kortársai valóságos csodalényként tisztelték, Nagyszombat szülöttjét, Zsámboki Jánost, Miksa császár és király udvari orvosát.

A magát a kor szokásainak megfelelően latinositott néven Sambucusnak nevező tudóst, az orvosok humanistának, filológusnak, műgyűjtőnek, a történészek polihisztornak tekintik. Valójában Sambucus orvos volt, csak talán nem egészen a mi mai fogalmaink szerint.

A filozófia magisztereként ment Itáliába orvostudományt tanulni. Anatómiából Vesalius és Falloppio, a gyógytudományokból Montanus volt a mestere. Huszonekét éven át járta Európa leghíresebb egyetemét és városait. Személyes ismeretséget és barátságot kötött Európa vezető tudósaival s közben gyűjtött régi görög és latin orvosi kódexeket, kéziratokat, érméket, antik műtárgyakat. Híre messze megelőzte, mire letelepedett Bécsben. A 11 nyelven tökéletesen

író és beszélő tudós orvost már I. Ferdinánd császár meghívta udvarába. Tehetségének teljes kibontakozásához mégis Miksa uralkodása nyújtott nagyszerű lehetőséget. Miksa császár tiszttában volt azzal, hogy nem elég az erős hadsereg; szellemi fölényre, tudományra is szükség van. Ezért kellett neki tudósok, közülük is az egyik legkiválóbb, a magyar Zsámboki. Miksa császár az orvos Sambucustól várta, hogy hatalmas tudománya segít a birodalmában pusztító pestis és szifilisz megfékezésében, ezen kívül segít a török lovasság ellen felállított lovas hadsereg lovai egészségének megőrzésében, valamint azok harci feladatokra való alkalmasságának fejlesztésében.

Sambucus Hippokratés kéziratainak és kommentárjainak fordításával is foglalkozott, kiadta Dioscorides gyógyszer-tanát, valamint az ókor egyik leghíresebb lógyógyászati írójának, Vegetiusnak, lóorvostanát. Sorra vizsgálta át ókori orvosok és orvos-filozófusok kéziratait és ezeknek – összesen 67 tudósnek – arcképét, rövid életrajzát és műveinek felsorolását díszes kiadásban kinyomtatva bocsátotta közre. A magyar vonatkozású történeti munkák kiadásával

jelentős szolgálatot tett az ország külföldi megismertetése érdekében: így pl. közzé tette az addig legteljesebb Janus Pannonius-kiadást (1569). Sajtó alá rendezte a Corpus Juris Hungarici első kiadását is (1581). Magyarországról és Erdélyről több térképet készített.

Császári megbízásból egyéb feladatokat is ellátott. Így adott ki könyvet régi érmékről (1564); az egyik leghírhedtebb egyházjogi hamisítványról, az ún. „Konstantin-féle donációról”, cáfolva annak hitelességét; kiadta császárok és hadvezérek életrajzát (1552); Lukianos erkölcstelenségét, valástalanságot, hízelkedést és babonáságot ostorozó és nevetségessé tevő művét (1562); latinra fordította és kiadta Szűz Mária genealogiáját (1566); valamint Diogenes Laertios híres filozófusok életéről és műveiről írt 10 kötetes művét (1566). Miksa császár nagyra becsülte, és palotagróffá is kinevezte udvari orvosát. Ennek a boldog és termékeny korszaknak azonban véget vetett Miksa császár halála (1576) és az új császár, Rudolf trónra lépése, aki már nem tartott igényt Sambucusra, mert ő az alkímia híve volt.

Zsámboki János fiatalon, 53 éves korában hunyt el Bécsben.